

category of dialogicity gave grounds to be distinguished according to compositional models and to analyze quasidiological logical unity.

In quasidiological constructions, the title consists of a question and an independent narrative sentence that does not form a question-oriented complex. A narrative sentence can act as a header without question, because it corresponds to the basic idea of a newspaper material. Removing a question in these header complexes would not affect their overall content, but would distort the pragmatic voice of the speaker. We believe that in such titles the theme and the rime were changed in places. Such an order of words is subordinated to the expressive function of the language, the question is intriguing, encourages reading the newspaper material, requires a search for the answer.

The vast majority of initial questionnaires are rhetorical and do not require an answer. Such questions are mostly aphoristic and are not closely related to the content with the following narrative sentences, therefore they need to be specified in the following text.

Lexical markers of semantic communication of two components are predominantly: synonyms (contextual and stylistic); common words; periphrasis; the words of one lexical-semantic group; tokens that are in generic-specific relationships.

The presence of semantic communication, represented at the lexical level, determines the direction of the thematic deployment of the content of the main newspaper text.

УДК 811.161.2'37]:070

Тетяна Панченко

РОЗШИРЕННЯ СЕМАНТИКИ СЛОВА *ВІЙНА* В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

*У статті розглядається вживання лексеми **війна** в мові української періодики початку XXI століття. Проаналізовано використання цього слова в тематичній групі «Воєно-військова сфера», а також зроблено висновки про те, що нині відбувається проникнення слова **війна** в інші тематичні групи, зокрема «Характеристика працівників влади», «Українсько-російські відносини», «Культура», «Міжнародні відносини» тощо. Узагальнено, що на вживання військової лексики в мові преси*

найбільше впливають позамовні чинники суспільно-політичного спрямування.

На фактичному мовному матеріалі окреслено пряме і переносне значення аналізованого слова, яке в поєднанні з прикметниками виконує різну стилістичну роль. Крім того, досліджено використання з переносним значенням інших слів, що належать до військової сфери.

Підсумовано, що питання вживання військової лексики у вітчизняних ЗМІ не вичерпане та потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: військова лексика, пряме й переносне значення, мова української періодики, позамовні чинники, тематичні групи.

The article deals with the problem of using the lexical item «war» in the language of the Ukrainian periodicals of the early 21st century. The uses of this term in the thematic group «Military Sector» were analyzed, and was found that the word «war» is now being penetrated into other thematic groups such as «Characteristics of government authority employees», «Ukrainian-Russian relations», «Culture», «International relations» etc. It was generalized that the use of the military vocabulary in the language of press is most influenced by extralinguistic factors of socio-political orientation.

The direct and figurative meaning of the analyzed term, which, in combination with adjectives, performs different stylistic roles, was depicted by the actual linguistic material. In addition, the usage of the figurative meaning of other words, which belonging to the military area, were investigated.

It was found that the problem of the military vocabulary using in domestic mass media is unexhausted and needs further research.

Key words: military vocabulary, direct and figurative meaning, language of Ukrainian periodicals, extralinguistic factors, thematic groups.

На початку ХХІ століття в мові друкованих ЗМІ широко представлена військова лексика, для якої значення, пов'язані з веденням бойових дій, є переносними. Такі слова використовують не лише в статтях військової тематики, а й у публікаціях суспільно-політичного, економічного, культурного та іншого спрямування.

Мова ЗМІ активізує багатство мовних засобів, фіксує нові значення слів [Навальна 2014: 95]. На

думку І. В. Онищенко, розгортання асоціативно-образних зв'язків слів, що створюють метафоричну двоплановість та експресивну насиченість висловлення, спрямоване передовсім на реалізацію комунікативно-прагматичної орієнтації людини, на вираження свого емоційного ставлення до предмета висловлення, на те, щоб дати йому оцінку [Онищенко 2004: 98–107].

У мові ЗМІ спостерігаємо поживлене використання військової лексики, що пояснюємо позамовними чинниками: революція Гідності; анексія Росією Криму; військовий конфлікт на сході України, якому передувало вторгнення російських військ у квітні 2014 року; погіршення відносин між Україною та Росією; поділ світової спільноти на два табори: ті, хто підтримує Україну, і ті, хто підтримує Росію тощо.

Автори публіцистичних текстів часто послуговуються словом *війна*. У Словнику української мови в 11-ти томах цю лексичну одиницю тлумачать так: «організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо» (СУМ 1970, 1: 669). У мові українських газет ця лексема функціонує з прямим значенням у публікаціях військової тематики, напр.: *Ми, «афганці», виступаємо за територіальну цілісність України й докладемо всіх зусиль, аби зупинити цю війну* (Вечірня Полтава, 11.02.2015); *Сергій Батрамєєв з позивним «Август» побував у найгарячіших точках війни на Донбасі* (Вісник Переяславщини, 7.01.2017).

Досліджуючи мову українських друкованих мас-медіа, звертаємо увагу на метафоризацію слова *війна*. Словник української мови в 11-ти томах подає переносне значення слова *війна*: «стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (СУМ 1970, 1: 669), тобто все частіше ця лексема позначає конфліктні ситуації у конкретній сфері.

Нині вагомий вплив на формування суспільної думки мають різноманітні інформаційні ресурси, тому в пресі часто звучить словосполучення *інформаційна війна*, що позначає процес маніпулювання інформацією або вживання її з метою дискваліфікувати суперника чи дестабілізувати

ситуацію, щоб загострити політичну боротьбу чи спровокувати збройний конфлікт тощо. Використання словосполучення *інформаційна війна* пов'язане з метафоричним окресленням конфліктних ситуацій у сфері інформаційних технологій [Навальна 2006: 88]. Нині словосполука *інформаційна війна* розширила сферу застосування й досить часто на неї натрапляємо в текстах військової тематики та тих, де описані відносини України й Росії, напр.: *...різноманітні активісти зуміли замінити собою державу на дуже багатьох напрямках: від добробатів у перші місяці війни до спільнот на кшталт InformNapalm, яка веде інформаційну війну* (Український тиждень, 28.12.2016); *Сьогодні необхідність існування такого органу обґрунтовується інформаційною війною* (Дзеркало тижня, 31.10.2014).

Словосполука *інформаційна війна* використана в текстах міжнародної тематики, зокрема її вживають у контексті подій і явищ, пов'язаних з Росією, напр.: *Росія робить «все більш очевидні» зусилля для розпалювання інформаційної війни й поширення пропаганди в ЗМІ та соціальних мережах Литви* (Дзеркало тижня, 23.02.2015).

На початку ХХІ століття активізовано таку технологію соціального впливу, як *інформаційна війна*, яку часто пов'язують із журналістикою. Поряд із словосполученням *інформаційна війна* часто натрапляємо на складне слово *медіа-війна* та словосполучення *журналістська війна*, що, на нашу думку, порівняно з *інформаційною війною* є вужчими поняттями, оскільки позначають діяльність журналістів, напр.: *Особливо гостро це відчувалося в медіа-війнах, які щойно зароджувалися* (Дзеркало тижня, 15.04.2016); *Про новий виток журналістської війни ... сказано достатньо, щоб повторюватися* (Дзеркало тижня, 15.04.2016).

Нині на сторінках періодичних видань активізовано складне слово *кібервійна* – боротьба, яку ведуть за допомогою Інтернету, завдаючи шкоди окремій людині чи безпеці та суверенітету держави загалом. *Кібервійна* – це теж різновид інформаційної війни, напр.: *...на відміну від часів*

холодної війни, нинішньою перевагою РФ є **кібервійни** (Газета по-українськи, 1.06.2016). Гадаю, поступово світ побачить більшість цієї інформації, і це спричинить справжню бурю, зірве багато планів Москви щодо України та використання агентурної мережі в нашій країні. Все це увійде в історію як перша українсько-російська **кібервійна** (День, 12.11.2016). Складне слово **кібервійна** найчастіше вживають у статтях про українсько-російські відносини, а також у міжнародній тематиці.

Нещодавно на сторінках газет і журналів з'явилося поняття *психологічна війна*, тобто психологічна перевага над кимось, домінування. Її теж треба розглядати як різновид *інформаційної війни*, напр.: *Окрім постійних обстрілів та запеклих боїв терористи вели психологічну війну. Мало не щодня висували ультиматум: відійдіть, або помрете* (Ратник, 10.11.2014). У мас-медійних текстах разом із лексемою *війна* часто використовують складне слово *інформаційно-психологічний*. Словосполучення *інформаційно-психологічна війна* позначає ведення війни за допомогою інформаційних та психологічних засобів, напр.: *Тому в українських журналістів головною, дошкульною зброєю в інформаційно-психологічній війні з російськими маніпуляторами має бути всебічно обґрунтована Правда на засадах україноцентричної парадигми...* (День, 28.12.2016). Словосполуки *психологічна* та *інформаційно-психологічна війни* вживають у статтях, у яких описують українсько-російські відносини та військові дії на тимчасово окупованих східних територіях України.

Сфера вживання слова *війна* цим не обмежена. У публіцистичних текстах зафіксовано словосполуки *торговельна, економічна, енергетична та газова війни*, напр.: *Однак на той час ішлося лише про інформаційну, торговельну та енергетичну війни* (Український тиждень, 26.03.2015); *Економічна війна, яку Росія веде в Україні, потребує термінового втручання з боку Заходу* (Український тиждень, 13.06.2015); *Тож 2015 рік та опалювальний сезон-2015/16, найімовірніше, знову минуть під знаком газової, а отже, ширшої, енергетичної, війни між Україною*

та Росією (Український тиждень, 12.03.2015); *Тож рішення щодо «Опалу» – досягнення Єврокомісії, яке знижує ризик виникнення чергової «газової війни»* (Україна молода, 5.11.2014).

Оскільки Україна й Росія ускладнили торговельні відносини, що зумовило введення санкцій однієї країни проти іншої та заборону продажу продукції, у мові ЗМІ з'явилися і словосполучення *сирна війна, м'ясна війна, шоколадна війна*, які пов'язані з тим, що Росія відмовилася від сирних та м'ясних товарів і кондитерських виробів, виготовлених в Україні, напр.: *Наслідки «сирної», «м'ясної», потім «шоколадної» війн були згубними для української економіки й призвели до втрати українськими власниками значної частини своїх доходів* (Україна молода, 23.05.2017).

Слово *війна* вживають не тільки в публіцистичних текстах, де описують військовий конфлікт та відносини України і Росії, а й у статтях про суспільно-політичне, економічне та культурне життя нашої країни. Так, автори згадують про *бізнесові війни*, коли відбувається зіткнення інтересів бізнесменів та негативні процеси в обігу грошей, напр.: *Утім більш імовірним є припущення, що це було зроблено спеціально, щоб відвернути увагу від іншої, більш прагматичної версії «бізнесових війн»* (Україна молода, 31.10.2014).

Останнім часом особливо гострою є проблема утилізації сміття в багатьох містах і селах України. Тому в мові українських мас-медіа функціонує словосполука *сміттєві війни*, напр.: *Чисельність передмість і сіл, що ведуть «сміттєві війни» за закриття полігонів і звалищ, зростає щороку й загрожує набутти національних масштабів* (Час Київщини, 19.11.2014).

Слово *війна* в переносному значенні використовують у текстах про культуру. При цьому в тому самому тексті вживають лексему *війна* в прямому й переносному значеннях, на що вказує написання в лапках, пор.: *Поки в країні триває війна з терористами та російськими військовими, свою власну «війну» ведуть артисти допоміжного складу*

Київського національного театру опери і балету з керівництвом закладу (Україна молода, 31.10.2014).

У публіцистичних текстах звертання до лексики, пов'язаної з темою війни, супроводжується процесами переносного вживання таких слів, як *фронт*, *батальйон* тощо. Напр.: *фронт* «перен., місце, на якому одночасно виконується кілька процесів, робіт; ділянка, галузь діяльності, що охоплює одночасно різні об'єкти» (СУМ 1979, 10: 645); *батальйон* «перен., лави, загони» (СУМ 1970, 1: 110); *багнет* «перен., один боєць-піхотинець (при вказуванні на кількість бійців)» (СУМ 1970, 1: 84), *демобілізація* «звільнення із збройних сил військовослужбовців після закінчення війни або строку військової служби» (СУМ 1971, 2: 239). Названі лексеми розширюють свою сполучуваність, напр.: *Міський голова Василькова Сергій Сабов каже, що за 20 кілометрів од Києва також діє фронт, щоправда особливий, фронт боротьби з корупцією* (Час Київщини, 14.11.2014); *З «диванного батальйону» й справді народився широкий народний рух* (Віче, 09.2014); *І без того нечисленна (дев'ять «багнетів») депутатська фракція ВО «Батьківщина» в КОР практично припинила існування* (Час Київщини, 10.10.2014); *Я пояснюю це згубною політикою центральної влади, спрямованою на демобілізацію суспільства* (День, 31.10.2014). Лексеми *фронт*, *батальйон* зберігають значення, зафіксоване словниками, а слова *багнет* і *демобілізація* відповідно розширюють семантику та позначають зовсім інші реалії сьогодення: *багнет* «особа, людина (при вказуванні кількості)»; *демобілізація* «звільнення громадян від повідомлень про війну; обіцянки закінчити війну».

У публікаціях економічної тематики натрапляємо на словосполуки *газовий фронт*, *газова атака*, *валютна інтервенція*. Якщо слова *фронт* і *атака* «перен., рішуча дія, спрямована проти кого-небудь або на досягнення якої-небудь мети» (СУМ 1970, 1: 69) мають зафіксовані в словниках переносні значення, то лексема *інтервенція*, що позначає «насилене збройне втручання однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої держави; агресію», – у сучасній

мовній практиці набуває переносного значення, пор.: *Хай там як, а результати війни на газовому фронті загалом є позитивними для України* (Український тиждень, 7.10.2014); *У нашому випадку «газовій атаці» піддали понад 40 млн. чоловік, які так чи інакше одержують газ* (Дзеркало тижня, 13.05.2016); *Центробанк Росії для порятунку рубля здійснив валютну інтервенцію, викинувши на ринок 700 мільйонів доларів* (Україна молода, 5.12.2014).

У текстах про медицину, культуру й дозвілля зафіксовано функціонування лексичних одиниць *бастіон* «укріплення різного типу» (СУМ 1970, 1: 110), *десант* «війська, призначені для висадки або висаджені на територію, зайняту противником для ведення там бойових дій» (СУМ 1971, 2: 255), *обмундирування* «комплект форменого одягу» (СУМ 1974, 5: 544) не в прямому, а в переносному значенні, напр.: *Від того, що пише кожен із нас, залежить міць наших українських інформаційних бастіонів* (День, 28.12.2016); *Останній виступ нашого акторського «десанту» відбувся до Дня української армії* (Дзеркало тижня, 28.12.2016); *Усе це одноразове «обмундирування» [бахіли, халат, шапочка, рукавички] можна безплатно брати в будь-якій кількості на столах у коридорі* (Україна молода, 17.12.2014). Лексика військової тематики на зразок *відстрілюватися* (пряме значення «захищаючись, стріляти у відповідь» і переносне значення «чітко відповідати на запитання»), *торпедувати* («атакувати торпедою, завдавати ударів торпедами; перен., ворожими діями, протидіями зривати що-небудь, не допускати здійснення чого-небудь» / «завдавати удару чому-небудь» (СУМ 1979, 10: 209)), *забомбити* («атакуючи з повітря, скидати бомби на кого-, що-небудь / закидати чим-небудь кого-небудь» (СУМ 1970, 1: 216)) широко вживається в текстах, що висвітлюють міжнародні, суспільно-політичні події, напр.: *Клінтон «відстрілювалася»: «Це так смішно слухати когось, хто не платив федеральний прибутковий податок 20 років»* (Дзеркало тижня, 10.10.2016); *Проведення псевдовиборів торпедувало закон і різко загостило ситуацію на Донбасі* (Україна молода, 26.02.2016); *Знахабнілій Олені не вдалося упекти за ґрати Олександра, тож вона забомбила*

скаргами відділ кадрів установи, де він працює (Урядовий кур'єр, 30.04.2015).

Переносне вживання слів пов'язане не лише з розширенням їх семантичної структури, а й стилістичним, експресивним забарвленням публіцистичних текстів. Отже, українська мова динамічно розвивається, активно реагуючи на процеси, що відбуваються в країні.

Василенко Д. В. Англomовні військові евфемізми. StattiOnlin. Бібліотека наукових статей / Д. В. Василенко. – 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/31/1860-anglomovni-vijskovi-evfemizmi.html>.

Навальна М. Війни бувають не тільки загарбницькі, а й солодкі / М. Навальна // *Культура слова*. – 2006. – Вип. 66–67. – С. 88–90.

Навальна М. І. Нові явища та процеси у вживанні дієслів соціально-економічної сфери в українській мові : [монографія] / М. І. Навальна. – Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2014. – 188 с.

Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Онищенко. – Кривий Ріг, 2004. – 195 с.

Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.

Туровська Л. В. Деяко про генезис сучасної української військової термінології / Л. В. Туровська // *Наукові праці : Науково-методичний журнал*. – Миколаїв, 2007. – Вип. 54. – С. 79–84.

Туровська Л. В. Термінологічна лексика на сторінках періодичних видань / Л. В. Туровська // *Українська мова*. – 2007. – № 2. – С. 33–39.

REFERENCES

Vasylenko, D. V. (2008). English-language military euphemisms. StattiOnlin. Biblioteka naukovykh stattei (StattiOnlin. Library of scientific articles). Available at: <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/31/1860-anglomovni-vijskovi-evfemizmi.html> (in Ukr.).

Navalna, M. (2006). Wars are not only aggressive, but also sweet. *Kultura slova* (Culture of the word), 66–67, 88–90 (in Ukr.).

Navalna, M. (2014). New phenomena and processes in the use of verbs of socio-economic sphere in the Ukrainian language. Pereyaslav-Khmelnyskyi: Vydavnytstvo KSV (in Ukr.).

Onyshchenko, I. (2004). Category of evaluation and means of its expression in journalistic and informational texts : Candidate's thesis. Kryvyi Rih (in Ukr.).

Bilodid, I. K. (Ed.) (1970 – 1980). Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).

Turovska, L. (2007). Somewhat about the genesis of modern Ukrainian military terminology. *Naukovi pratsi : Naukovo-metodychnyi zhurnal* (Scientific works: Scientific-methodical journal), 54, 79–84 (in Ukr.).

Turovska, L. (2007). Terminological vocabulary on pages of periodicals. *Ukrainska mova (Ukrainian language)*, 2, 33–39 (in Ukr.).

Статтю отримано 15.12.2017

Tetiana Panchenko

SEMANTIC BROADENING OF THE WORD «WAR» IN JOURNALISTIC TEXTS OF THE EARLY 21ST CENTURY

At the beginning of the 21st century, the language of the print media is widely represented by the military vocabulary, for which the word meanings are related to war fighting, are figurative. These words are used not only in articles of military topics, but also in publications of socio-political, economic, cultural and other directions. The metaphor in the text performs evaluative, voluntative, informational, activation, argumentative, mnemonic, reflective, cognitive, compressive, imaginative functions.

The lively using of the military vocabulary in the language of media is explained by extralinguistic factors: the Revolution of Dignity; Russia's annexation of Crimea; the military conflict in eastern Ukraine, which was preceded by the invasion of Russian troops in April 2014; the deterioration of relations between Ukraine and Russia; the division of the world community into two camps: those who support Ukraine, and those who support Russia, etc.

During 2014-2017 the military vocabulary with figurative meaning is widely used in the language of press. Thus, the authors of journalistic texts often use the word *війна*. This lexical item functionates with

direct meaning in publications of military topics in Ukrainian-language newspapers. Furthermore, by examining the language of the Ukrainian print media, we pay attention to the metaphorization of the word *війна*, which increasingly refers to conflict situations in the particular area. Mostly, such word combinations as *інформаційна, інформаційно-психологічна, психологічна, журналістська, торговельна, енергетична, газова війни* and compound words as *медіа-війна, кібервійна* are used in texts where describing military actions and characterizing Ukrainian-Russian relations. However, sometimes the lexical item «war» penetrates to other thematic groups: «Characteristics of government authority employees», «Culture», «International relations», etc. The authors cover issues of *сміттєві війни* and *війни артистів*. Apart from the term *війна*, the lexical items (*обмундирування, фронт, батальйон, демобілізація, багнет, атака, бастіон, інтервенція; крупнокаліберний; відстрілюватися, торпедувати, забомбити*) are metaphorized throughout the pages of Ukrainian newspapers and magazines. These terms expand their meanings and assume new fields of functioning. Either, in journalistic texts, the common vocabulary and the military phraseology form word combinations – *газовий фронт, газова атака, валютна інтервенція*, which reflect the specific states and processes in the socio-political and economic life of the country.

Consequently, the Ukrainian language is dynamically developing and actively reacting to the processes taking place in the country.

УДК 11.161.2' 373.7

Федір Прилипко

ВАРІАТИВНІСТЬ КОМУНІКЕМ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ДІАЛОГАХ

Стаття присвячена дослідженню лексико-фразеологічних комунікем, які складаються зі сталої (стереотипної) та змінної (варіативної) частини. Обґрунтовано поняття «комунікема відкритої структури». Оскільки універсальної класифікації комунікем досі не розроблено, у статті запропоновано диференціацію таких одиниць висловлення за морфологічним вираженням змінного компонента. Розглянуто три типи комунікем відкритої структури: зі змінним компонентом-іменником, зі змінним компонентом-займенником, зі змінним компонентом-дієсловом.